

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

turele realiteit (p. 163). Wat is de impact van sociale fenomenen en van cultuur op de constructie van de menselijke geest? De cultuur bevordert of vereist verdringing, sublimatie, remming, symbolisatie, enzovoorts. Zodoende zorgt zij voor een onop-houdelijk proces van humanisering. Het individu staat met de cultuur echter op gespannen voet. Psychoanalyse is een naopvoeding of een correctie van eerdere opvoeding (p. 31). Ze beantwoordt niet aan een conventionele moraal. Minder verdringing, een grotere mogelijkheid tot bevrediging, toegenomen sublimatievermogen en waarachtigheid. Ziedaar wat ze schenkt aan het individu, al dan niet en min of meer ten koste van de gemeenschap.

Elkaars partners

Bespreking van

Ian Miller (2015). *On minding and being minded — Experiencing Bion and Beckett*. Londen: Karnac Books, ISBN 978 1 78220 074 1, 128 pp., £ 15,99

KATY BOGLIATO

vertaling Christine Franckx

In *On minding and being minded* geeft Ian Miller een inkijk in de weg die hij bewandelde om zijn identiteit als psychoanalyticus te herdefiniëren. Dit doet hij vanuit de theoretische referenties die hem nuttig leken om de evolutie en crisis in de actuele maatschappij te begrijpen vanuit het perspectief van de psychoanalyse. Hij toont ons zijn klinische benadering van de ontmoeting met de patiënt en benadrukt daarbij de betekenis van uitwisseling en emotionele zingeving. Miller brengt hierbij vooral het belang van de interventie door de analyticus op het moment zelf onder de aandacht, wat hij noemt de *present formulation*.

De interrelationele benadering tussen patiënt en therapeut komt in dit boek aan bod, en de rijkdom van de ervaring *‘zich gedacht te weten door de ander’* vanuit een visie van transformatie en psychische groei wordt er goed door geïllustreerd.

Het startpunt van deze herbronning werd gegeven door de verandering van omgeving: Miller verhuisde van New York naar Dublin. Hij kwam in een onbekende stad, ontmoette nieuwe collega's met andere psychoanalytische referentiekaders en patiënten die sterk verschilden van zijn patiënten aan de andere kant van de oceaan. Deze ervaring zette hem aan het werk en verplichtte hem verbindingen te zoeken tussen de Europese en Noord-Amerikaanse psychoanalyse.

Hiertoe neemt hij als voorbeeld de therapeutische relatie die tussen Samuel Beckett en Wilfred Bion heeft bestaan. Hij verwijst daarbij naar eerder werk met coauteur Kay Souter (2013: *Beckett and Bion — The (im) patient voice in psychotherapy and literature*), waarin de impact van de therapeutische ontmoeting waarin *‘men gedacht is door de ander’* wordt beschreven en de effecten hiervan op hun beider latere werk. Miller bespreekt de integratie en het innerlijk werk dat hij verrichtte door het lezen van de werken van Beckett en Bion, die hij als een *‘innerlijk koppel in constante dialoog’* benoemt. Dit geldt als een metafoor voor de implicatie in zijn ontmoeting met de patiënt, de manier waarop hij hem droomt, hem denkt, verwelkomt en het onzegbare benoemt om zo de dialectische relatie tussen voelen en denken te consolideren.

Voor Miller wordt het therapeutische proces van transformatie en psychische groei samengevat in de *‘present formulation’*, een term die het actuele van de sessie voor therapeut en patiënt verenigt en die de totale emotionele ervaring, de sensorïële en verbale interrelationele en de intrapsychische dimensie van het koppel uitdrukt. De kern van het werk richt zich op de complexe taak van de psychoanalyticus om over

de menselijke psyche te denken en in contact te komen met de meest diepe en obscure psychische zones. Het lezen van Bion en Beckett en de integratie hiervan helpen Miller de eigen therapeutische identiteit te consolideren en zodoende confronteert hij de lezer met vragen over analytische identiteit en klinische benadering. Dit gebeurt in twee fasen. Eerst introduceert Miller ons zijn begrip van het 'innerlijke koppel' en de klinische toepassing hiervan via de therapeutische ervaring zoals hij die begreep tussen Bion en Beckett. Bion of Beckett lezen betekent immers een emotionele en associatief intense ervaring. Zo merkt Bion in zijn boek *Attention and interpretation* (1970) op dat de lezer 'geconfronteerd zal worden met hypothesen, maar ook met hun tegendeel, waardoor intolerantie en frustratie opgeroepen zullen worden'. Door een te grote intolerantie zal er geen transformatie van de ervaring in een voorbewuste mogelijk zijn, en is realisatie onmogelijk. Ook in de lectuur van het werk van Beckett zal de lezer soms vaststellen dat hij er niets meer van begrijpt en een emotionele en sensorische ervaring hebben die vervreemdend aanvoelt. Vervolgens zal hij er progressief in slagen zijn onzekerheden te transformeren dankzij een ervaring van psychische containing. Miller illustreert uitvoerig hoe het werk van psychische transformatie kan leiden tot een ontmoeting met een Zelf dat zijn oorsprong heeft in interne objectrelaties, eerst in de geschriften van Beckett, daarna in deze van Bion. De lezer die niet vertrouwd is met het werk van Beckett zal zich wat verloren voelen in dit gedeelte van het boek, omdat het steeds via de dialogen en bedenkingen van de verteller is (zoals Basile, Mahood, Worm) dat Miller de innerlijke veranderingen bij Beckett in relatie tot Bion illustreert. De lezer die het werk van Beckett echter goed kent, zal zijn genie aan het werk zien in het esthetisch bewerken van het diepste menselijke twijfelen en lijden.

Met Bion laat Miller de eigen hypothese zien via het boek *Learning from experience*, waarin de lezer ervaart wat het begrip 'oorsprong' betekent door zich in de plaats van de analyticus te weten tegenover de patiënt die inzicht verwerft in hoe het psychotherapeutisch proces vorm krijgt.

Miller maakt een vergelijking tussen het werk van Bion en dat van Beckett, die beiden de lezer een emotionele beproeving laten ervaren, metafoor voor de psychoanalytische ontmoeting tussen analyticus en patiënt: de diepe driftmatige gevoelens in de romans van Beckett of het samenwerken binnen het psychoanalytische koppel lopen hier parallel aan elkaar.

Miller hoopt door zowel aan het werk van Beckett als aan dat van Bion te refereren het belang voor de analyticus van de capaciteit om zijn patiënt te blijven denken, zelfs tijdens de meest obscure momenten, levendig te illustreren. Bion predikt immers niet alleen een benadering die een totale ommekeer veroorzaakt, maar probeert ook te ontredderen, zodat verder analytisch werk mogelijk blijft in het hier-en-nu en voor de tijd die rest in het leven.

In de tweede fase, ook het tweede gedeelte van het boek, ontwikkelt Miller zijn integratieproces van het koppel Bion-Beckett, zowel op theoretisch als op klinisch vlak. Voor de schrijver is de dyade Bion-Beckett een voorbeeld bij uitstek van de complexe analytische tocht en wat deze kan meebrengen aan psychische bewerking en transformatie van onzekerheden. De relatie patiënt-therapeut is fundamenteel voor dit proces en voor het construeren van een innerlijke ruimte waarin deze ervaring bevat kan worden.

Miller bespreekt zijn concept van 'present formulation' als een concept van psychische transformatie, de overgang van O naar K (Bion), vertrekkend van het 'selected fact', wat voor Bion het benoemen is van de ervaring 'gedacht te worden door de ander' en zo met zichzelf in contact te komen. De term 'present formulation' werd door Miller overgenomen uit het boek van Beckett

How it is en verwijst naar de aanhoudende bewegingen die zich voordoen binnenin het menselijke denken. Beckett definieert deze als ‹een daad van compressie, van sorteren van een psychische knoeiboel, een uitdrukking van hoe het zou kunnen zijn en waar realisatie en verbanden mogelijk worden› (p. 83). Bij het lezen van deze moeilijke passage in het boek, dacht ik aan de uitspraak van een kunstenaar die meende dat een kunstwerk ‹voltooid› is wanneer je er genoeg hebt aan toegevoegd, uit verwijderd, op orde gezet en merkt stilaan de aandacht en belangstelling voor het werk te verliezen. Dan zet je een stap achteruit en denkt: ‹This is how it is.› Deze uitspraak leek me te illustreren wat Miller bedoelt met zijn ‹present formulation› voor het psychoanalytische werk.

De lezer krijgt aan het einde van dit boek het gevoel de complexe zoektocht naar transformatie van psychische realiteit beleefd te hebben vanuit een psychoanalytisch aanvoelen van de menselijke conditie. Hij zal de overtuiging delen dat het in beweging houden van deze reflectie van groot belang is in ons werk, zeker in onze actuele maatschappij waar concrete feitelijkheden nogal eens het voortouw nemen en belangstelling voor het innerlijke leven minder vanzelfsprekend wordt.

Al bij al is dit een moeilijk boek dat wel wat voorkennis veronderstelt, zowel van het werk van Bion als van de geschriften van Beckett. Het is echter goed geschreven, en zeker aan te raden voor lezers die geïnteresseerd zijn in de parallele innerlijke evolutie van beide schrijvers.

Het mensbeeld van Slavoj Žižek

Bespreking van

Frank Vande Veire (2015). *Tussen blinde fascinatie en vrijheid — Het mensbeeld van Slavoj Žižek*. Nijmegen: Vantilt. ISBN 978 94 6004 2157, 431 pp., € 24,50

PIET DECOSTER

Tussen blinde fascinatie en vrijheid is de handeseditie van het proefschrift waarop Frank Vande Veire in september 2013 aan de Radboud Universiteit Nijmegen promoveerde. Als je door het woud van Žižeks denken zijn theorie wilt leren kennen, moet je die volgens Vande Veire zelf bij elkaar sprokkelen, op het risico af door het bos de bomen niet meer te zien. Zijn boek toont aan hoe de filosofie voor Žižek de absolute topprioriteit vormt. Het filosofische referentiekader waarvan hij gebruikmaakt is heel specifiek. Het denken van Lacan en Hegel vormt hierbij — hoewel niet altijd even expliciet — het centrale referentiekader. Zijn filosofische grondslag betreft derhalve een ontologie van het subject dat van Duits-idealistische en psychoanalytische makelij is. Vande Veires boek wijst ons erop dat het enorme aandeel van Kant in het denken van Žižek tot nu toe onderbelicht gebleven is. Žižek heeft de overtuiging dat Kant de eerste filosoof is die het subject als fundamenteel gedeeld postuleerde en in die zin de rechtstreekse voorloper van Lacan is. Dat het subject zich door een ideologie kan laten aanspreken, kan volgens hem alleen begrepen worden vanuit de psychische structuur van het subject. Žižek is ervan overtuigd dat als het erop aankomt er geen positie denkbaar is buiten de ideologie. Dat Vande Veire het zichzelf in zijn opdracht niet gemakkelijk gemaakt heeft, blijkt uit de moeilijkheden die komen kijken bij een exegetische van Žižek. De blik achter de coulissen leert ons dat zijn schrijftuur in hoge